

Mikita Gábor

Virtuális osztálytalálkozó

(Karinthy Márton: *A vihar kapuja. Egy családregény eleje.* Ulpius-Ház Kiadó, 2007)

Kettős készítés szülte Karinthy Márton új könyvét. Egy belső feszítés: magánéleti-szakmai válság, kései önkeresés, amely többek között családja történetének kutatásához vezette az ország egyetlen magánszínházának rendező-igazgatóját. S egy külső kényszer: a Színművészeti Főiskola posztgraduális képzésének lezárása szakdolgozat megírását követelte tőle. A megoldás a családra jellemzően frappáns: főiskolai osztálya 1968–1973 közötti történetét írta meg, így egy színházi korszakváltás fontos epizódját feldolgozva ifjúkori önmagához is visszajuthatott. Szellemesnek mondható, hogy a színházi témához a drámai párbeszéd formát választotta, tematikusan összevágott beszélgetésfüzért olvashatunk, amelyben (a felkérésre nem reagáló Romhányi Lászlót leszámítva) kíméletlen őszinteséggel szólalnak meg külön-külön az osztálytársak: Ascher Tamás, Gáll Ernő, Illés István, Kornis Mihály, Meczner János, Nagy András László, Szőke István, Valló Péter. Találó a cím is: a főiskola és az utána következő évek inkább voltak viharos idők a történet szereplői számára, másrészt a Kuroszava-film alaphelyzetét kínálja a kötet, hiszen ugyanazt a történetet halljuk kilenc megközelítésben. (Van, amit mindenki ugyanúgy lát: az osztályfőnök, Marton Endre csalódást jelentett mindnyájuknak, de áruklodó, hogy például Kornis Mihály és Szőke István összetűzésére/verekedésére mindenki másképp emlékezik – Kornis legnagyobb főiskolai sérelme, hogy ez ügyben magára maradt, míg Ascher Tamás legendának minősíti a történetet...)

A szerző kettős motivációja miatt vibrálóan izgalmas a kötet: nem válik sem az önkutatás személyes magánüggé, sem az osztályrajz száraz színháztörténeti dolgozattá. Ugyanakkor azért a színházi berkekben kevésbé jártas olvasókra, no meg a szakdolgozat-jellegre is gondolva, hiányoznak a jegyzetek. A könyvet főleg a szerző és családja, illetve a szerző korábbi családregénye, az *Ördögörnc* felkeltette kíváncsiságtól vezérelve kézbebeveő civilek számára igen sok lehet a belterjes utalás. Gyanítom például, hogy a civilek közül csak a miskolciak egy része, a szakmabeliek közül pedig csak az idősebb korosztály tudja, hogy az Illés Istvánt Miskolcra szerződtető „Sarlós [sic!] és Orosz” alatt Sallós Gábor igazgató és Orosz György főrendező értendő. A kevés Miskolcra utalás ellenére egyébként a miskolci színház iránt érdeklődő számára fontos olvasmány *A vihar kapuja*, hiszen Karinthy osztálytársai között a hetvenes évek miskolci főrendezője, Illés mellett ott találjuk Szőke Istvánt, aki a nyolcvanas években Csiszár Imre mellett a társulat másik meghatározó rendezőegyénisége volt.

Érdekes, hogy mindkettőjük főiskolai éveiből „kikövetkeztethető” a két rendező pályájának alakulása. A miskolci Illés

kezdetben imponált osztálytársainak: már magyar-történelem szakos diplomával érkezett, s korábban a miskolci színház díszletező munkása volt: „Nekem nagyon tetszett, hogy Illés, aki nálam jóval idősebb volt, olyan slágfertig. Tetszett, hogy mindenféle színházi kalandon túl volt már” – jellemezte Valló Péter. Színházisága, ami révén a többiekhez képest sokkal közelebb került a színészosztályokhoz, kezdetben éppúgy vonzó volt, mint sikereket hozó férfiassága – az, ahogy a nőkről beszélt, vagy ahogy öltözött. Kezdeti előnyét viszont később elvesztette, „vidéki” karakterként többeket taszított. Ugyanígy Miskolcra érkezve friss szellemiséget hozott. Olyan fiatal tehetségeket hívott, mint Lázár Kati vagy Verebes István. De ő kezdeményezte például a helyi színházi fotózás megújítását: a korábbi beállított, álló jelenetek helyett a főpróbákra neki köszönhetően kezdett élesben fotózni Jármay György és Veres Attila. S abban az időben nem volt mindennapi elismerés, hogy a miskolci *Honkongi paróka* című Szakonyi-szatírát a miskolci ősbemutató hatalmas sikere után a budapesti Nemzeti Színház kamaraszínházában, a Katona József Színházban is színre vihette. Miskolcra távozva azonban idővel beleszürkült a vidéki színházi életbe, 1994-ben Kecskeméten egy időre színházi feladat nélkül maradt, hogy aztán Győrben, különösebb visszhang nélkül dolgozhasson ismét.

Az Erdélyből érkezett Szőke István impulzív munkákkal állt elő: Amphitryon-vizsgáját tartották az osztályban az első igazi rendezésnek a csoporttársak. Mindnyájan érezték a tehetségét, de azt is, hogy „emberi közlekedésre alkalmatlan” karakterével nem fog igazán „megértésre találni”. Vehemens vadsága akár odáig is vezetett, hogy sajátos rendezői instrukcióként vagy korrigálásként dühében letépte a próbáló főiskolás lány ruháját. Pályája tehetségéhez illően indult: karizmatikus színházi személyeket, alkotótársakat keresett, s jó helyre került, amikor az akkoriban markánsná váló Kaposvárott kezdett dolgozni – nem egy munkája, köztük Osztrovszkij *Erdő* című komédiájának színrevitele a korszak egyik meghatározó előadása volt. A nyolcvanas években pedig az akkor egyik legizgalmasabb műhelynek számító miskolci színház rendezőjeként a *Mindenkit megnyúznak* című Vian-abszurdal az egyik legnagyobb közönségikert könyvelhette el. Expresszív stílusához nehezen tudtak a színészek alkalmazkodni, sokan csak a kiabálásig jutottak az intenzív jelenlét megvalósításában, ami persze a közönség jó részét irritálta... Miskolc után követte főrendezőjét, Csiszárt a budapesti Nemzetibe, ahol nem tudta a korábbi szakmai sikereket megismételni, majd Csiszár leváltása után távozva nem sikerült új színházi otthont találnia.

Az osztálytársak adta jellemzésekből sejthető, miért alakult így a pályájuk, mégis izgalmas lett volna minderről többet olvasni a könyvben. De nem ez az egyetlen ki nem bontott, végig nem vitt szál, hiszen Karinthy munkája sokkal több, mint egy osztályközösség zárt szociometriája: a könyv egy színházi nemzedék- és stílusváltás élvezetes, sok irányba mutató korrajzát adja, amely egyetlen munkában valószínűleg megírhatatlan a maga teljességében.

Gyarmati Béla

Énkereső

(Karinthy Márton: *A vihar kapuja.*

Egy családregény eleje.

Ulpius-Ház Kiadó, 2007)

Ahányszor Ascher Tamásról, a kitűnő színházművészről (Kossuth-díj és minden más) hallok, olvasok, mindig megjelenik előttem a nagy tévédoboz, a benne kuporgó cingár fiatalemberrel, amint zseblámpával olvassa *A Mester és Margaritát*, míg főiskolás osztálytársai ugyanabban a helyiségben buliznak. Szilveszter van, nő a jókedv, a fiút ki akarják csalogatni a dobozból, ám Tamás a fedezékben éri meg az új esztendő.

„Hihetetlen nagy marha voltam”, mondja most, jó harminc év múltán a rendező, mikor egykori osztálytársa, Karinthy Márton faggatja. De nem is faggatásról van itten szó; *A vihar kapuja* című, doktori disszertációnak készült munka, amely aztán *summa cum laude* minősítést kapott – voltaképpen beszélgetőkönyv. Szereplői annak a hajdan volt rendezői osztálynak a hallgatói, akik 1968–1972 között koptatták tanáraik és egymás idegeit a Színház és Filmművészeti Főiskolán, mely immár egyetemi rangú intézmény, s – posztgraduális képzéssel – doktorokat is avat.

Nos, a 68-ban indult rendezői osztály diákjai – Karinthy invitálására – most leülnek egy képzeletbeli asztal mellé beszélgetni. Csaknem négyszáz oldalon élvezhetjük a dialógusokat, melyek az élőbeszéd közvetlenségével és brutális őszinteséggel szólalnak meg, miközben az osztálytársak fiatalkori önmagukról és egymásról vallanak. A nyersanyag sok-sok magnótekeres. A felvételek a legkülönbözőbb időpontokban és helyszíneken készülhettek; az író dramaturgiai biztonságának, szerkesztői leleményének köszönhető, hogy – a tér és idő dimenzióját könnyedén kezelve – olykor drámai erejű, máskor perszifáló, de mindig kérlelhetetlenül őszinte vallomások születnek. A kötetet Karinthy Ferenc kort, körülményeket időző naplórészletei és különböző családi levelek gazdagítják.

Mindent el kellett mondania a recenzensnek, kíváncsivá azonban csak a későbbiekben teheti az olvasót.

Ezekilencszázhatvanynolc őszén belép Hegedűs Géza tanár úr az osztályba, végignéz a társaságon, s szóla: (raccsolva) „Kéhem szépen, úgy látom, itt mindenki zsidó. Jól együtt lennénk egy minyéhe.”¹

Elősorban a „kicsik”, a 18-19 évesek (Ascher Tamás, Karinthy Márton, Kornis Mihály, Valló Péter) a zsidók. Akik „egyetemnyi idővel” korosabbak (Romhányi László, Illés István,

Meczner János, Nagy András László) azok közül csak Nagy a héber származású. Az osztály két Erdélyből jött hallgatója, Gáll Ernő és Szőke István (mindketten diplomás színészek) csak egy fél évvel később érkeznek. Szó sincs tehát a minyéhez szükséges tíz felnőtt férfiről, arról már nem is beszélve, hogy senki sem tud héberül imádkozni. A származás nem kérdés az osztályban. Az öt együtt töltött év alatt mindössze egyszer ugrik össze a zsidóságára érzékeny Kornis és a „vadember” Szőke; az okot azonban még három évtizeddel később sem sikerül kideríteni.

Ennél sokkal érdekesebb, talányosabb, hogy milyen szempontok érvényesültek a rendezőosztályba való felvételnél? Erre a kérdésre nincs valódi válasz. (A korábbi és a későbbi osztályok hallgatói is csak a kezüket tárják szét.) Előny persze, ha a jelentkezőnek van diplomája, a kiváló képességekkel azonban eltekintenek ettől. Legfőbb szempont a szuverén személyiség, a markáns karakter lehetne. Az individuum! De hát ki tudja – a szóban forgó osztály is ezt példázza –, hogy öt év alatt micsoda metamorfózison mennek át a különböző személyiségek. Tény, hogy a főiskola soha nem testületet, azonos hitű, ugyanazon esztétikai elveket valló művészeket akar nevelni, hanem más-más „bölcselemre” és metódusokra fogékony, egymással rivalizáló alkotókat, akiknek karaktere merőben különbözik egymástól. Nemcsak – a híres felmenői miatt szorongó és egyértelműen infantilis – Karinthy Márton keresi önmagát, megmutatkozásának lehetőségeit, hanem az osztály valamennyi tanulója.

De vissza a felvételhez. Dicsérendő gesztus (és nem is volt kockázatmentes), hogy a két erdélyi színész, akik turistaként jöttek felvételizni, befogadta a főiskola. És a többiek? Romhányi vidéki káder – népköztársasági ösztöndíjas; Meczner diplomás, hivatalviselt felnőtt; Illés a miskolci színházban már impulzusokat szerzett fiatalember; az ELTÉ-n most végzett bölcsész; Ascher Oszkár, illetve Karinthy Ferenc fiát aligha lehetne elutasítani, de Kálmán György unokaöccsét (Nagy A. L.) sem. Szerintem az is felsejlett valakiben, hogy Kornis az egykori gyönyörű színésznő fia... Ki van még? Valló, akinek édesapja Horvai István cserkészparancsnoka volt Szegeden. De ajkunkra fagyhat a gúny mosolya, mert másként, és másban ugyan, de mindenki tehetséges. Ha úgy tetszik, korszak- és stílusváltó nemzedékként tarthatja őket számon a hazai színháztörténet.

Valaki megjegyzi közülük, hogy kis túlzással autodidaktáknak nevezhetnék magukat. Elméleti oktatóik ugyan még a régi híres tanárok (Hegedűs Géza, Fövenyné, Gyárfás Miklós, s maga a zseniális Nádasdy Kálmán is tanítja őket), csak éppen a rendezés... Ők tízen a Marton Endre osztálya; mesterüktől alig tanulnak valamit, mert az kedvetlenül és keveset foglalkozik velük. Egy hírheht mondásán máig röhögnek: „én magukban pozitív válságot fogok előidézni!” Egyszer Valló stréberkedve jelentkezik, hogy ő már érzi a pozitív válságot, de Marton legorombítja.

¹ Helyesen: minyére. A minye zsidó imaközösség – legalább tíz felnőtt férfi.